

Az élet, az emberek rosszak, utálatosak: *rothadt szívek, kiolvadt lelkek* (Al Sole). A költészet csak préselt növényfajokat tud herbáriumba gyűjteni, melyekből kiszaradt az élet nedve: *temessük el az irodalmat, hogy csöndben élvezhessük az élet ízét* (Avviso di morte). Egy másik költeményében az elefántcsonttorony izoláltsága után áhítók: *Bár egy reggelen galambként elszállhatnék telém alól* (Solo). Mindez negativum. Tagadása az embereket összefogó nagy szeretetnek, tagadása a költészet nagyraihivatottságának: szóval mindannak, mit oly hangosan hirdetett az előszó.

A kötetben van néhány vallásos költemény is. De a Feltámadás elképzelése nem tudja felgyújtani fantáziáját (Resurrezione) s Columbus csodájában is inkább a viharzó tenger díszlete érdekli (Il miracolo di Colombo). A vallásos hitből a kötetnek nem ép legszerencsésebb költeményei születnek. Mintha Papininek némi nehézségbe kerülne a világ hiúságait megvető költő-szenté stilizálnia önmagát.

Van azonban e kötetben egy más hit: hit az életben. Leányához írott költeményei (La sposa, Viola), a Giocconda, — melyen Beatrice, — a Regina silvestre, — melyen Laura lehellete érzik —: az őszinte életöröm keresetlen, formailag szinte tökéletes kifejezései. Erről az életörömről tanuskodnak ama költeményei is, melyekben egy természetleírás hangulatából burkolózik ki a költő egy személyes érzése (Arcadia, Marzo, Luglio, La mietenda, Primo settembre). Csakhogy ezek — ha finomságukkal kiemelkednek is közülük, — mégis csak oly miniatűr-aquarellek, melyek túltengését maga a szerző hibáztatta előszavában.

Van azonban Papini könyvében egy ígéret is. Minden küzdelem ígéret: és Papini harcol a keresztény életideál lelki adományaiért (Domande al Signore); könyörög a háború utáni világ jobbrafordulásáért (Preghiera alla Vergine); küzd az anyaggal a kifejezés, forma, szellem hatalmáért (Michelangelo). Ebben a néhány költeményben mély, emberi érzések akkordjaiba kap Papini keze. Bennük egyéni érzésmódja általánosabb színezetet nyer. Az emberi közösség lappangó tudata pedig itt ihletett poétává emeli azt a költőt, aki előbb említett miniatűrjeiben inkább — művész.

Jellemző, hogy az emberi közösség érzésének és az Istenhez való viszonyának őszinte megnyilatkozása Papininei

a küzdelem jegyében történik. Az előszó elmélkedése egy ideált vetít elénk, de Papini messze van még attól, hogy ennek az ideálnak hitében megnyugodva a Paradiso szeráfi zenéjét csaljja elő lantjáról. Maga is a gubbiói farkashoz hasonlítja önmagát, melyet megszelidített Szent Ferenc szava, de farkastermészetéből azért ki nem vetköztethetett (Il lupo di Gubbio). A polémia és szatíra félelmes farkasa, ki végigmarcangolta az utolsó ötven év minden rendszerét, hitét, állhatatos marad-e az emberszerető Isten hírnökének vateszi szerepére való törekvésben? Van a kötetben egy költemény, melyben igazán érzik a szenvedély hevé (a Preghiera a Dante II. része). De a farkas szól belőle.

Kastner Jenő.

Katona József Kecskeméten. Ily címen tette közzé Katona Józsefre vonatkozó adatgyűjtését Hajnóczy Iván, egy nem nagyterjedelmű, de annál magvasabb füzetben. Az elég gazdag Katona-irodalom örvendetesen s csaknem váratlanul gyarapodik ez érdemes munkával. Már-már az volt a benyomásunk, hogy a nagy költő életrajzi adatainak minden forrása ki van merítve s írói pályája ismeretében is eljutottunk a megismerhetőig; Hajnóczy könyvecskéje újabb intelem arra, hogy elintéztetnek vélt dolgokat ne resteljünk újra meg újra elülről kezdeni.

Hajnóczy Iván Kecskeméten lakik, Katona József városában. Ott gyűjtötte adatait, ott adta ki könyvét. Vidéki városaink kulturális életére mi sem hathat emelöbben, mintha saját nagy hagyományaik gyökereit öntözik, ápolják. Kecskemét legnagyobb kincse pedig Katona József; tőle nyer megkülönböztető szint s bizonyos önállóságra nevelő táplálékot. Jobb szeretjük, mert szimbolikus jelentőségünk tartjuk, ha róla Kecskeméten írott könyv Kecskeméten jelenik is meg. Onnan kerültek ki mindazok, kik a költő életéről alapvető adatokat tettek közzé s oda fordultak felvilágosításért azok, kik Bánk bánnal foglalkozva az adatok újabb kiegészítésének érezték szükségét. A hiány még most is nagy; tele vagyunk kérdéssel, ha Bánk bán keletkezését, többszörös újra dolgozását, a remekmű sorsát s az irodalomtól javakorában visszavonult költő lelki állapotát óhajtanók feltevésektől menten, kétséget kizárólag megismerni. Míg e problémák meg nem oldatnak,

Kecskemétet fogjuk tovább ostromolni újabb meg újabb vallomásért.

S Kecskemét vall. Töredékesen a hevenyészve kutatónak, hibásan az elfogultnak, híven és bővebben annak, aki untalan vallatja. Alig van oly forrás Kecskeméten, melyből Hajnóczy előtt már mások ne merítettek volna s könyve mégis tud ugyanazon források alapján helyesebbet, precízebbet, ki-elégítőbbet, sőt újat is mondani. Köszönheti ezt annak is, hogy kutatása területét eleve korlátozta s figyelmét csak e hozzáférhető területe szegezte. Katona József Kecskeméten: a költő életének 1810 előtti s 1820 utáni éveit: figyelmé tárgya. Ez azonban csak az életrajzi résznek a korlátozása, bár a főbb adatokat a költő pesti tartózkodása idejéből (1810—1820) is nagy precizitással sorakoztatja fel. De módjában volt neki Kecskeméten a költő ott őrzött kéziratait is felülvizsgálni s azokból is igen figyelme méltó, eddig ismeretlen részletekkel lep meg.

Hajnóczy szűkszavú ugyan, de a szükséges mértékig mégis csak közlékeny. Hallottuk, hogy a költő apja egy időben hites polgár volt, de nem igen tudtuk, mi az; Hajnóczy oda teszi mellé zárójelbe: «(vagysis hajdú)» s egyszerűre mindent tudunk. Ily apró figyelemre nagy szükségünk van s nem egyszer annak köszönhetünk egészen újszerűnek tetsző adalékokat. Hasonlóan köszönettel kell fogadnunk nagy pontosságát dátumokban és számadatokban; amit ő maga megtudott, azt egész adatszerűségében közli, nem elégedve meg a szép életrajzok íróinak könnyed utalásaival. A szakember örömmel veszi azt a mindössze egy lapra terjedő függelékét, melyben «Katona Józsefnek és szüleinek életrajzi adatai» vannak adatszerűleg felsorakoztatva, nem évszámokra korlátozottan, hanem hónapok, sőt a legtöbb esetben napok meghatározására is kiterjedőleg. Ezek legnagyobb részét más is látta a maga forráshelyén, de az a baj, hogy nem mondta meg. Pedig a szakember tudja, mi mindent el nem dönthet adandó alkalommal csak egyetlennyel pontosan meghatározott dátum. Bánk bán megjelenése idejét is napnyi pontossággal sikerül megállapítania (1820 nov. 15; eddig csak annyit tudtunk, hogy nov. 18 előtt).

Tőle halljuk először Katona kecskeméti ügyésszé választásának a történetét is, előzményei pontos dátumaival együtt. Tőle kapjuk Katona 1818 július

20-i kérvényének a szövegét, melyből kiderül, hogy a költő már akkor «több éve» foglalkozott szülővárosa történetének összeszedésével. Tőle tudjuk meg, hogy e történeti mű dirib-darab részleteiből a költő halála után atyja próbálgatott ismételten valami egészet jól-rosszul összeszerkeszteni s így óvatosabbak leszünk a fia halála után (1834-ben) általa közzétett mű megfogalmazásával szemben. Van a Katona-irodalomban futólagos nyoma annak, hogy 1826-ban a költő állandó színház építésére ösztönözte Kecskemétet, de magát a nagyfontosságú okmányt, a költő ezirányú kérvényét Hajnóczy kutatta elő s tette közzé néhány hónappal ezelőtt a Napkeletben s most a maga helyén e könyvben.

A híres «bitangkassza»-ügy történetét ugyancsak részletesen megírta annak idején Miletz János, de oly félreérthető módon, hogy jobb lett volna, ha el sem mondja. A város külterületén bitangságban talált jóságok után befolyt bírságokat, vételárakat ugyanis a főügyész tartotta nyilván, tehát maga Katona. Hirtelen halála miatt e kassza elszámolatlan maradván, a városi tanács zár alá helyezte Katona hivatalos iratait, fiókját lepecsételtette, az abban talált készpénzt visszatartotta. Miletz a városi tanácsot rosszindulattal vádolta meg Katona iránt, sőt úgy tűntette fel a dolgot, mintha a sikkasztás gyanújával sértették volna meg a költő emlékét, holott ezzel szándéka ellenére ő maga vetett arra árnyékot. Hajnóczy előadásából kiderül a való, a hivatalos eljárásnak nemcsak szabályszerű, hanem teljesen korrekt lefolytatása is, melytől a meggyanúsításnak még a gondolata is távol állott.

E néhány kiragadott részlet eléggé mutatja Hajnóczy közléseinek és adatainak értékét.

De van a kis könyvben egyéb is. Tudjuk, hogy Bánk bán előtt időrendben utolsó, értékben ahhoz legközelebbre emelkedő drámai műve Katonának a «Jeruzsálem pusztulása». Nos e műnek egy *verses töredékét* kerítette elő Hajnóczy a Miletz-féle gyűjteményből s e részlet közlése mintegy 16 lapot foglal le művében. Nagyon valószínű Hajnóczy azon feltevése, hogy mikor Katona a kolozsvári pályázat-hirdetésről tudomást szerzett, először e legutóbb elkészült (prózában írt) darabját akarta a pályázatra alkalmasabbá tenni s azért próbálta meg versbe átdolgozni.

A Bánk bán kiadása és színpadtól el-

tiltása körülbelül egybeesik Katónának kecskeméti ügyészkedése kezdetével. Kecskemétre költözését a becsvágyában csalódott költő elvonulásának, ottan töltött tíz utolsó életévét pedig valamelyes keserű meghasonlottság élet-apasztó időszakának szereti látni az irodalmi közvélemény. Hajnóczynak az említett évtizedből eddig ismeretes adatok alapján is más a véleménye. Úgy látja, nagyon jól belelátta magát Katona a vidéki város hivatalnok-körének társas életébe; költői és drámaírói pályáját, mintha csak ifjúkorifoglalkozásnak tekintette volna, mintegy önként le akarta zárni maga is; ügyvédi pályájához azonban ragaszkodott, hivatal után törekedett s öntudatos tervszerűséggel igyekezett hazajutni szülővárosába. Ezt látszik igazolni az a «Ziska» című drámájához már 1813-ban írt előszó, melyet szintén a Miletz-féle Katona-iratokból tesz közzé Hajnóczy s mely valóban úgy hat, mintha búcsút akarna mondani a színháznak, mert az ő «örök Útmutatója azon pályára inti, melynek környüllállásai megtiltják ezentúl e hasonló munkálódást». Tudnunk kell, hogy ez évben végezte be jogi tanulmányait s lett Pesten kir. táblai jegyző (augusztus 28.).

Hajnóczynak mindenesetre igaza van, mikor Katona arcképéből kitilt minden beteges, érzelgős, magát siratózó gyengeséget. Viszont az az egy bizonyos, hogy a halhatatlanság becsvágya ki nem aludt belőle. Aki oly elragadó szenvedéllyel írhatott saját remeke sorsáról, mint ő Bánk bánról megjelenése után csakhamar a Tudományos Gyűjteményben (1821 április), annak a lelkében soha többé ki nem aludhatott a szent lobogás.

Reméljük, Hajnóczy Iván tovább is vallatni fogja még Kecskemétet s talán tudni fog egykor még teljesebb világot vetni a költőnek e Bánk bánfordulat utáni lelki magatartására; mert e lélek érdekel bennünket legelső sorban s kihűltében hinni a látszat ellenére sem volnánk képesek.

Horváth János.

Pukánszky Béla: A magyarországi német irodalom története. Impozáns kötet ez a Budavári Tud. Társ. kiadásában megjelent 607 lapnyi terjedelmű mű, amely a legrégebb időktől 1848-ig adja a honi német irodalom történetét. Alapvető munka, mert ezt a területet ilyen teljesen még soha senki sem ku-

tatta át. Most már könnyű lesz az utána jövőknek tájékozódniok. Igen nagy a könyv jelentősége a magyar irodalom története szempontjából is, sok minden rejtett összefüggésre derül belőle fény. A fiatal szerző alapos, sokat összefogó, nagy munkát végzett, amilyet inkább pályájuk delén levő, idősebb kutatóktól szoktunk elvárni. Legkitünőbb sajátága a jó elrendezés, a hatalmas anyag olyan biztossággal van világos, könnyen áttekinthető fejezetekre osztva, hogy ez külön dicséretet érdemel. A minden fejezetet záró bő és érdekes bibliográfia minden irodalomtörténészünknek nélkülözhetetlen segédeszköze lesz.

A könyv valódi kultúrtörténet a javából. Az irodalom fogalmát különben is tágabb értelemben veszi (nem költésztörténetet ad) és így valóban láthatjuk egy csaknem ezeréves szellemi fejlődésnek a menetét benne. A honfoglalás előtti germán emlékeknek is szentel ugyan egy fejezetet, de valóban színésé a keresztény középkor bemutatásánál válik előadása. Német városaink szervezete, a városok és a polgári társadalom kialakulása, az erre vonatkozó irodalmi emlékek, a vallásos élet, az iskolázás, a városi szerzetesrendek, a német kódexirodalom, az első krónikások, a lírai költészet első emlékei, a dráma kezdetei mind külön-külön fejezetben tárnak elénk és fokozatosan beleéljük magunkat ezeknek a segítségével abba az érdekes korbba, amely épen minálunk még azzal a különleges ingerrel is bír, hogy itt a nyugati szellemnek az átláthatásával is van dolgunk, nemcsak egy ősi, egyseges kultúrának céltudatos, egyenes vonalú továbbfejlődésével. Tanulságos ezzel kapcsolatban, amit a szerző a humanizmus német gyökereiről és a reformáció előzményeiről ír. Mondanunk sem kell, hogy a legmodernebb tudományos eredmények teljes ismeretében és birtokában szól e nagy kérdésekhez. Burdach híres fejtegetéseit épügy alapul veszi, mint Strich kisebb cikkeit, Thienemann értekezéseit stb. A reformáció és ellenreformáció mind gazdagabb irodalmának beható ismeretése után a könyv a 18. század és a 19. első felének alkotásaival foglalkozik. Szakembereink legnagyobb része sem ismerheti ezeknek az itt tárgyalt íróknak a legtöbbjét. Meglepő gazdagság tárul itt szemünk elé; sőt még ez a hatalmas kötet is épen ebben a részében válik majdnem száraz név- és